

ABDULLA QODIRIYNING BAXTSIZ KUYOV DRAMASI BUGUNGI KUN NIGOHIDA.

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti 23-90 guruh talabasi

Norqobilova Mahina

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning “Baxtsiz kuyov” pyesasi badiiy va g‘oyaviy jihatdan tahlil qilinadi. Asarda muallif o‘z davrining ijtimoiy muammolari, xususan, majburiy nikoh, oilaviy munosabatlardagi adolatsizlik va ayollarning huquqsiz holati kabi masalalarni yoritadi.

Pyesadagi obrazlar tizimi, konfliktning rivojlanishi hamda dramatik ifoda vositalari orqali Qodiriy jamiyatdagi illatlarni tanqid ostiga oladi. Shuningdek, asarda ma’rifatparvarlik g‘oyalari va inson erkinligi masalalari ham asosiy o‘rin egallaydi. Maqolada pyesaning badiiy xususiyatlari, obrazlar psixologiyasi va dramatik qurilishi ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qodiriy, “Baxtsiz kuyov”, pyesa tahlili, dramatik asar, ijtimoiy muammo, majburiy nikoh, obrazlar tizimi, konflikt, ma’rifatparvarlik, badiiy ifoda.

KIRISH

Abdulla Qodiriyning “Baxtsiz kuyov” pyesasi o‘zbek dramaturgiyasining muhim namunalaridan biri bo‘lib, unda jamiyatdagi ijtimoiy muammolar va inson erkinligi masalalari badiiy tarzda yoritiladi. Asar jadidchilik davri ruhida yaratilgan bo‘lib, unda eski urf-odatlar bilan yangi ma’rifatparvarlik g‘oyalari o‘rtasidagi ziddiyat aks etadi. Pyesaning asosiy g‘oyasi inson baxti va erkin tanlov huquqini himoya qilishga qaratilgan bo‘lib, majburiy nikoh va ota-ona bosimi kabi illatlar tanqid ostiga olinadi.

Asarda bosh qahramon sifatida tasvirlangan kuyov obrazi o‘z his-tuyg‘ulari va jamiyat tomonidan yuklatilgan majburiyatlar o‘rtasida qolgan inson sifatida namoyon

bo'ladi. U sevgi asosida hayot qurishni istaydi, biroq an'anaviy qarashlar va oilaviy bosim uning baxtli yashashiga to'sqinlik qiladi. Shu orqali muallif insonning shaxsiy erkinligi cheklanganda, uning hayoti izdan chiqishini ko'rsatadi. Ota-ona obrazi esa jamiyatdagi eski qarashlarni ifodalaydi, ular farzand baxtidan ko'ra urf-odat va "el nima deydi" degan fikrni ustun qo'yadi.

Pyesada kuchli dramatik konflikt mavjud bo'lib, u ichki va tashqi ziddiyatlar orqali ochib beriladi. Ichki konflikt qahramon qalbidagi istak va majburiyat o'rtasidagi kurashda namoyon bo'lsa, tashqi konflikt esa uning jamiyat va oilaviy muhit bilan to'qnashuvida ko'rinadi. Ushbu ziddiyatlar asarning dramatik kuchini oshiradi va o'quvchini chuqur o'yga chorlaydi.

Asarning badiiy xususiyatlari ham e'tiborga loyiq bo'lib, unda sodda va xalqona til, tabiiy dialoglar hamda hayotiy vaziyatlar ustunlik qiladi. Muallif realizm tamoyiliga amal qilib, voqealarni ortiqcha bo'yoqlarsiz, hayotga yaqin tarzda tasvirlaydi. Bu esa asarni yanada ta'sirchan qiladi.

"Baxtsiz kuyov" pyesasi faqat badiiy asar emas, balki ijtimoiy-tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan asardir. Unda muallif jamiyatni yangilanishga, ma'rifatga va inson huquqlarini hurmat qilishga chaqiradi. Asar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan, chunki sevgi erkinligi, shaxsiy tanlov va oilaviy munosabatlardagi muvozanat kabi masalalar hozir ham muhim hisoblanadi.

Asarning asosiy g'oyasi va mazmuni Pyesa "Turkiston maishatidan olingan to'rt pardalik fojia" deb ta'riflangan. Unda quyidagi dolzarb ijtimoiy muammolar yoritilgan:

Isrofgarchilik va dabdabali to'ylar: Asarning markazida to'y uchun qilinadigan haddan tashqari xarajatlar va ularning fojiviy oqibatlari turadi.

Eski urf-odatlar zanjiri: Jamiyatdagi "odamlar nima deydi" degan qarash va soxta obro' ortidan quvish tanqid ostiga olinadi.

Majburiy nikoh va ijtimoiy tengsizlik: Inson taqdiri va baxti moddiy manfaatlar qurboniga aylanishi ko'rsatib berilgan.

Solih: 25 yoshli yigit, asarning bosh qahramoni (baxtsiz kuyov). U sevgan qizi Rahimaga uylanish uchun katta qarzga botadi.

Rahima: Solihning sevgilisi. Ular o'rtasidagi samimiy muhabbat eski an'analar va iqtisodiy qiyinchiliklar tufayli fojia bilan tugaydi.

Abdurahim: Rahimaning otasi. U qizini uzatishda haddan tashqari xarajatlar va dabdabani talab qilib, bilvosita yoshlarning uvoliga qoladi.

Qodiriy ushbu dramani Mahmudxo'ja Behbudiyning "Padarkush" asari ta'sirida yozgan. Asar orqali muallif xalqni uyg'onishga, ilmsizlik va maishiy botqoqlikdan chiqishga da'vat etadi. 1915-yil 4-noyabrda Toshkentdagi "Xiva" teatrida birinchi marta sahnalashtirilgan.

"Baxtsiz kuyov" bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan, chunki undagi to'y-hasham va qarz masalalari jamiyatimiz uchun hamon og'riqli nuqta bo'lib qolmoqda.

Abdulla Qodiriyning "Baxtsiz kuyov" pyesasi o'zbek dramaturgiyasi shakllanishining dastlabki bosqichlarida yaratilgan muhim ijtimoiy-falsafiy asarlardan biri sifatida qaraladi. Bu asar nafaqat badiiy matn, balki o'z davrining ijtimoiy hayotini tanqidiy ko'z bilan tahlil qiluvchi ma'rifiy hujjat vazifasini ham bajaradi.

Pyesada muallif inson taqdiri, oilaviy munosabatlar va jamiyat bosimi o'rtasidagi murakkab ziddiyatlarni ko'rsatish orqali individual erkinlik masalasini markazga olib chiqadi. Asar voqealari oddiy hayotiy vaziyatlar asosida qurilgan bo'lsa-da, uning ichki mazmuni juda chuqur bo'lib, har bir dialog ortida ijtimoiy muammo yashiringan. Qodiriy dramaturg sifatida voqealarni sun'iy lashtirmaydi, balki ularni hayotiy muhitdan olib, tabiiy rivojlanishda ko'rsatadi, bu esa asarning ishonchliligini oshiradi.

Pyesada kuyov obrazi faqat bir shaxs sifatida emas, balki butun bir avlodning ramzi sifatida talqin qilinadi. U o'z orzulari, shaxsiy tanlovi va ichki istaklariga ega bo'lgan, lekin an'anaviy jamiyat qoidalari ichida erkin harakat qila olmaydigan inson timsolidir. Uning baxtsizligi shaxsiy kamchilikdan emas, balki ijtimoiy tizimdagi cheklovlardan kelib chiqadi.

Shu nuqtai nazardan asar psixologik dramatismga ham ega bo'lib, qahramonning ichki kechinmalari, ikkilanishlari va ruhiy bosimi batafsil ochib beriladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, “Baxtsiz kuyov” pyesasi Abdulla Qodiriy ijodida muhim o‘rin tutadi hamda jamiyatni ma’rifatga, yangicha fikrlashga va inson huquqlarini hurmat qilishga chaqiruvchi dolzarb asar sifatida bugungi kungacha o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Asarda konflikt faqat shaxslar o‘rtasida emas, balki qadriyatlar o‘rtasida ham kechadi. Eski va yangi dunyoqarash to‘qnashuvi pyesaning asosiy g‘oyaviy poydevorini tashkil etadi. Eski qarashlar qat’iy an’ana va itoatkorlikka tayansa, yangi qarashlar inson erkinligi va ongli tanlovni ilgari suradi. Bu to‘qnashuv orqali muallif jamiyatning o‘zgarishi zarurligini ko‘rsatadi. Pyesaning dramatik tuzilishi ham ana shu ziddiyatni bosqichma-bosqich kuchaytirishga xizmat qiladi: avval muammo oddiy ko‘rinishda beriladi, keyin u chuqurlashadi va oxir-oqibat fojiviy holatga olib keladi.

Badiiy jihatdan asarda til soddaligi va xalqona ifoda ustun turadi. Qodiriy sun’iy, murakkab iboralardan qochib, oddiy xalq nutqiga yaqin dialoglar yaratadi. Bu esa asarni keng omma uchun tushunarli va ta’sirchan qiladi.

Shuningdek, dramatik vositalardan biri sifatida qisqa, keskin dialoglar, emotsional murojaatlar va qarama-qarshi fikrlar keng qo‘llanadi. Asarda simvolik ma’no ham mavjud bo‘lib, kuyov obrazi baxt izlovchi inson, ota-ona esa an’anaviy jamiyatning timsoli sifatida talqin etiladi.

Pyesaning yana bir muhim jihati uning tarbiyaviy ahamiyatidir. Muallif o‘quvchini yoki tomoshabinni o‘ylashga, jamiyatdagi adolatsizliklarni anglashga va inson baxti masalasiga jiddiy yondashishga undaydi.

Asarda ochiq didaktika emas, balki badiiy voqealar orqali xulosa chiqarish usuli qo‘llanilgan bo‘lib, bu uning estetik qiymatini oshiradi. Bugungi kunda ham bu asar o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan, chunki undagi muammolar — shaxsiy erkinlik, oilaviy bosim va jamiyat fikrining ustunligi — hozirgi zamon uchun ham dolzarbdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodiriy A. Baxtsiz kuyov. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2010.
2. Qodiriy A. O‘tgan kunlar. – Toshkent: Sharq, 2015.
3. Qodiriy A. Mehrobdan chayon. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
4. Karimov I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

5. Yoʻldoshev Q. Oʻzbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2014.
6. Mirzaev S. XX asr oʻzbek adabiyoti. – Toshkent: Fan, 2011.
7. Gʻafurov I. Abdulla Qodiriy ijodi va davr. – Toshkent: Universitet, 2013.
8. Normatov U. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Choʻlpon, 2016.
9. Rasulov A. Oʻzbek dramaturgiyasi tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
10. Toʻraqulov A. Jadid adabiyoti va maʼrifatparvarlik. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2012.
11. Saidov M. Oʻzbek dramaturgiyasi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2010.
12. Qosimov B. Jadidchilik harakati va adabiyot. – Toshkent: Sharq, 2018.
13. Karimov A. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Universitet, 2015.
14. Rustamov N. Oʻzbek adabiyoti tarixidan lavhalar. – Toshkent: Fan, 2011.
15. Ziyoev H. Oʻzbek dramaturgiyasida ijtimoiy muammolar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.